

*Божков В. В.,
аспірант
Академії адвокатури України*

ВИДИ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ АДВОКАТІВ

Анотація. У статті розглянуто питання правового регулювання дисциплінарних стягнень, які застосовуються до адвокатів за вчинення дисциплінарного проступку. На основі аналізу правових норм та доктринальних джерел автором зроблено висновок, що на сьогодні застосування наявних дисциплінарних санкцій до відповідних суб'єктів є неефективним і недостатнім. Запропоновано внести зміни до чинного законодавства України щодо розширення переліку дисциплінарних стягнень адвокатів.

Ключові слова: адвокат, дисциплінарна відповідальність адвоката, дисциплінарний проступок, дисциплінарні стягнення, види дисциплінарних стягнень.

Постановка проблеми. Намагання закріпити на конституційному рівні так звану «адвокатську монополію» привертає увагу до проблематики забезпечення належного рівня захисту прав та гарантій адвокатської діяльності, які є необхідними умовами для надання адвокатом якісної та кваліфікованої професійної правничої допомоги. З огляду на наведене надзвичайний науковий та практичний інтерес викликають питання ефективного застосування дисциплінарних стягнень до адвоката в разі порушення ним вимог чинного законодавства України та Правил адвокатської етики [1], тобто вчинення дисциплінарного проступку. Тому є потреба в науково-теоретичному дослідженні правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні щодо встановлення видів дисциплінарних стягнень.

Стан наукового розроблення. Проблематика дисциплінарних стягнень адвокатів досліджувалася в працях вітчизняних та зарубіжних вчених-правників, таких як: О.О. Бусуріна, Т.В. Варфоломесва, Т.Б. Вільчик, С.О. Деханов, М.О. Жєніна, В.В. Заборовський, І.І. Задоя, А.В. Мєланчук, Н.О. Облєвацька, С.Ф. Сафульє, О.Д. Святоцький, М.Б. Смоленський, Д.П. Фіолєвський та багато інших. Тим не менш, на сьогодні не всі проблемні питання відповідної тематики є вирішеними, тому необхідні подальші доктринальні пошуки в даній сфері.

Метою статті є аналіз чинного законодавства України в частині ефективності встановлення видів дисциплінарних стягнень, які застосовуються до адвокатів за вчинення дисциплінарних проступків, виявлення наявних теоретичних і практичних проблем, а також визначення шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі з проблематики юридичної відповідальності зазначається, що вона має два види: позитивну (проспективну) та негативну (ретроспективну) [2, с. 132]. Беручи до уваги мету даного дослідження, надзвичайний інтерес становить остання з названих. О.О. Бусуріна дисциплінарну відповідальність адвоката визначає як особливий вид юридичної відповідальності, який застосовується до спеціального суб'єкта дисциплінарних правовідносин за вчинення дисциплінарного проступку, який виражається в невиконанні чи неналежному виконанні адвокатом своїх професійних обов'язків, і встановлює застосування передбачених зако-

ном або нормами корпоративної етики заходів дисциплінарного впливу в закріпленому для цього процедурному порядку [3, с. 10]. З авторської дефініції вбачається, що відповідний вид юридичної відповідальності розуміється в аспекті ретроспективної (позитивної) відповідальності адвоката, де однією з провідних ознак цієї правової категорії є застосування заходів дисциплінарного впливу.

На переконання Т.Б. Вільчик, дисциплінарна відповідальність адвоката – це особливий вид юридичної відповідальності, який застосовується до адвоката за вчинення дисциплінарного проступку, а саме невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, і передбачає застосування встановлених законом або нормами адвокатської етики заходів дисциплінарного впливу за умов додержання порядку, закріпленого в законі [4, с. 117]. Науковець також розглядає дисциплінарну відповідальність адвоката виключно з позиції її ретроспективної (позитивної) сторони та наголошує на такій характерній рисі, як застосування до відповідного суб'єкта заходів дисциплінарного впливу.

М.О. Жєніна розкриває поняття «дисциплінарна відповідальність адвоката» через два аспекти: «позитивну відповідальність», яка полягає в тому, що адвокату притаманне почуття обов'язку і сумлінного ставлення до виконання своїх обов'язків в інтересах зміцнення правової держави і авторитету адвокатури, та «ретроспективну відповідальність» – застосування до адвоката в особливому процедурному порядку міри стягнення (примусу) за неналежне виконання професійного обов'язку [5, с. 9]. Тобто сутність негативної відповідальності полягає в застосуванні до адвоката стягнень (примусу) за вчинення дисциплінарного проступку.

Будь-яка негативна юридична відповідальність, зокрема і дисциплінарна відповідальність адвоката, передбачає настання негативних наслідків майнового або немайнового характеру в разі вчинення правопорушення, яке встановлено законом. У науковій літературі пропонуються різні терміни для позначення несприятливих наслідків, які застосовуються до адвоката за вчинення дисциплінарного проступку: «заходи дисциплінарного впливу» [3, с. 10; 4, с. 117], «дисциплінарні санкції» [6, с. 38–39], «дисциплінарні стягнення» [7, с. 10–12; 8, с. 102–103] тощо. На нормативному рівні відповідні правові явища позначаються поняттям «дисциплінарні стягнення» (ч. 1 ст. 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [9]. Підхід законодавця є виваженим та відповідає усталеним теоретичним положенням юридичної науки щодо розуміння негативних наслідків, які застосовуються до правопорушників за порушення правових приписів.

З позиції О.С. Біліченко, за дотримання або порушення трудової дисципліни застосовують санкції – реакції суб'єктів соціального контролю на трудову поведінку працівника з метою заохочення бажаної, схвалюваної поведінки і покарання небажаної, такої, що відхиляється від усталених норм трудової поведінки. Застосування санкцій (санкціонування) умовно оцінює

поведінкові акти, формуючи тим самим у суспільній свідомості уявлення про межі усталеної трудової поведінки. За своєю природою санкції нагадують стимули, які діють оперативно, у зв'язку з конкретними вчинками працівників у конкретних трудових ситуаціях. За характером впливу санкції бувають позитивні (покликані схвалювати дії і вчинки працівників) та негативні (необхідні для покарання за дії, що відхиляються від усталених норм трудової поведінки – усні й письмові догани, зауваження, переведення на нижче оплачувану роботу тощо) [10, с. 63]. Таким чином, заходи дисциплінарного впливу поділяються на позитивні та негативні санкції, які можуть застосовуватися з метою стимулювання позитивної поведінки (заохочення) або ж для покарання правопорушника (дисциплінарні стягнення).

У трудовому праві, де проблематика дисциплінарної відповідальності є найбільш розробленою, дисциплінарні стягнення розуміється як передбачена законом, дисциплінарними статутами чи положеннями про дисципліну міра впливу, яка застосовується роботодавцем чи вищестоящим органом до працівника за порушення трудової дисципліни [11, с. 285]. Науковцем наголошується на стягненні як мірі впливу за порушення дисципліни, однак суттєвим недоліком даної дефініції є те, що в ній не вказуються важливі ознаки (характер дисциплінарного стягнення та підстави для їх застосування).

Більш вдале визначення було запропоновано М.О. Міщук, який вважає, що дисциплінарні стягнення – це заходи впливу, що застосовуються до працівника за винне, протиправне невиконання або неналежне виконання ним покладених на нього трудових обов'язків, які виявляються в негативних наслідках для працівника [12, с. 26]. Характерними рисами цієї правової категорії є: 1) це вид заходів впливу; 2) застосовується до працівника; 3) підставою для застосування є дисциплінарний проступок – винне протиправне невиконання або неналежне виконання ним покладених на нього трудових обов'язків; 4) виражається в негативних наслідках для працівника.

З метою правильного застосування законодавства України, яке регулює організацію та діяльність вітчизняної адвокатури, доцільно доповнити ч. 1 ст. 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [9] нормою, де встановити законодавчу дефініцію поняття «дисциплінарне стягнення адвоката», під яким розуміти вид заходів дисциплінарного впливу на адвоката, що застосовується до нього за вчинення дисциплінарного проступку, на підставах та порядку, визначених законом, і полягають в обов'язку зазнати негативних наслідків майнового або немайнового характеру.

Згідно з ч. 1 ст. 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» за вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень: 1) попередження; 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України [9]. Отже, законодавство України встановлює досить обмежений перелік дисциплінарних стягнень, які можуть застосовуватися до адвоката за вчинення ним дисциплінарного проступку.

Істотним недоліком Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є відсутність вказівки на підстави застосування такого стягнення, як попередження. У науковій літературі зазначається, що це не є стягненням за ганебний вчинок, незворотний недогляд, а є і помилкою, і необачністю, і поправ-

ною недбалістю. Його застосування є приводом для адвоката серйозно замислитися над тим, що сталося, проаналізувати свій вчинок, раз і назавжди відмовитися від легковажності, від переоцінки власних можливостей, навчитися жорсткій і вибагливій самодисциплінованості [13]. За своєю сутністю дане стягнення є морально-психологічним і спрямоване вплинути на свідомість адвоката-правопорушника через осуд вчинених ним діянь, вираження негативного ставлення адвокатури та суспільства загалом до таких вчинків та інше. Попередження має застосовуватися тоді, коли дисциплінарний проступок має характер дрібного правопорушення, ним не заподіяно істотної шкоди охоронюваним цінностям, а формою вини адвоката є необережність (виражена у недбалості).

Відповідно до ч. 2 ст. 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися виключно в разі: 1) повторного протягом року вчинення дисциплінарного проступку; 2) порушення адвокатом вимог щодо несумісності; 3) систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики [9]. Відповідне стягнення досить суворе, оскільки передбачає відсторонення адвоката на певний період від напрацьованої практики, що тягне за собою відмову від уже укладених угод і втрату набутого іміджу та зв'язків [13]. У свій час в юридичній літературі відзначалося, що воно несуттєво впливає на фінансове положення адвокатів, адже більшість із них не мають вузької спеціалізації, надають правову допомогу не лише в кримінальному провадженні, а й в адміністративному, господарському, цивільному тощо. А процесуальні кодекси, крім Кримінального процесуального кодексу України [14], що регулюють зазначені види судочинства, передбачають участь у справі представника, яким не обов'язково має бути адвокат. Тому адвокат, стосовно якого прийнято рішення про накладення дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на певний період, фактично позбавляється права на участь лише в кримінальному судочинстві, а для участі в інших, навіть із накладенням такого виду дисциплінарного стягнення, перешкод не виникає [7, с. 11]. Проте з 30 вересня 2016 року, коли набула чинності нова редакція Конституції України [15], яка закріпила інститут представництва інтересів фізичних і юридичних осіб у всіх видах судочинства виключно адвокатами, за винятком окремих випадків, суттєво змінився характер даного дисциплінарного стягнення та істотність його правових наслідків для адвоката-порушника, що й вимагає перегляду нормативного регулювання в частині підстав його застосування.

Згідно з ч. 2 ст. 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися виключно в разі: 1) порушення присяги адвоката України; 2) розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб; 3) заподіяння протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, значної шкоди клієнту, якщо така шкода встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили; 4) систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України [9]. Законодавець передбачив вичерпний перелік підстав для застосування даного дисциплінарного стягнення, що спрямовано на забезпечення дотримання прав та гарантій адвокатської діяльності. Відмінність позбавлення права на зайняття адвокатською

діяльністю від зупинення такого права полягає в тому, що не в рішенні кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, а в законодавчому акті чітко визначено строк, після закінчення якого особа може повторно претендувати на набуття статусу адвоката [7, с. 11].

Відповідно до ч. 6 ст. 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» особа, стосовно якої прийнято рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю з підстави накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, може звернутися до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту не раніше ніж через два роки з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю [9]. На сьогодні законодавство України недостатньо захищає права особи від несумлінних адвокатів, оскільки нормами відповідного законодавчого акту передбачена можливість повторно отримати статус адвоката тим, хто був його позбавлений. Було б логічним, зокрема, що вчинення адвокатом дисциплінарного проступку має тягнути за собою найсерйозніші негативні наслідки, оскільки адвокат, чий статус було припинено, не просто не виконав певні зобов'язання, а не виконав саме конституційного обов'язку щодо надання кваліфікованої юридичної допомоги [16, с. 56]. У ст. 38 Утворення судових установ було встановлено норму, що виключені з числа присяжних повірених позбавляються права вступати до стану в межах усієї держави [17, с. 73]. Закріплення відповідної норми в чинному законодавстві України можна відзначити в позитивному значенні, адже застосування такого суворого, найбільш крайнього заходу дисциплінарного стягнення свідчить, що іншим чином досягти впливу на поведінку адвоката-правопорушника неможливо. Однак варто наголосити на таких застереженнях: по-перше, потребують перегляду підстави застосування такого виду стягнення, по-друге, наявна ситуація у вітчизняній адвокатурі свідчить про можливість свавільного позбавлення адвоката права на заняття адвокатською діяльністю. У таких умовах встановлення такого виду покарання потребує суттєвого реформування організації та діяльності органів адвокатського самоврядування.

У науковій літературі справедливо відзначається, що наявні види дисциплінарних стягнень під час їх застосування не дозволяють урахувати всіх обставин дисциплінарного проступку, наслідки вчинення адвокатом діянь, його ставлення до діяння та їх наслідків, особу адвоката та інше, що вимагає розширення відповідного переліку шляхом закріплення нових видів дисциплінарних стягнень адвоката [6, с. 42–43; 8, с. 103; 7, с. 12; 4, с. 121]. Генезис розвитку правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвоката свідчить, що протягом усього періоду її існування перелік дисциплінарних стягнень був досить широким, завдяки чому забезпечувалася можливість ефективного притягнення відповідних суб'єктів до юридичної відповідальності.

Судовою реформою 1864 року було встановлено, що на присяжного повіреного, за порушення взятих на себе обов'язків, накладалися такі дисциплінарні стягнення: 1) попередження; 2) догана; 3) заборона Радою (або місцевим окружним судом за відсутності в окрузі Ради присяжних повірених) здійснювати діяльність – не більше одного року; 4) виключення з числа присяжних повірених [18, с. 248]. Здійснюючи порівняльний аналіз вказаних стягнень та сучасного законодавства України, можна дійти висновку, що відповідні норми є схожими, однак у Російській імперії, крім інших, було передбачено ще й догану, можливість застосування якої позитивно впливало на ступінь захисту прав

та гарантій присяжних повірених від накладення необґрунтовано суворого покарання під час вирішення питання щодо застосування заходів дисциплінарного впливу.

Положення про адвокатуру, затверджене РНК СРСР 16 серпня 1939 року, встановлювало такі види дисциплінарних стягнень адвоката: 1) зауваження; 2) догана; 3) суворі догана; 4) відсторонення адвоката від роботи на строк до шести місяців; 5) виключення зі складу колегії адвокатів [19, с. 45–46]. Встановлення системи відповідних стягнень має відповідати певним вимогам (ефективності, доцільності, співмірності тощо). Тому відсутня потреба закріплювати значну кількість однотипних дисциплінарних стягнень, адже важко зрозуміти, а тим паче розмежувати в практичній діяльності такі з них, як: зауваження, догана, суворі догана. Дієвість системи дисциплінарних санкцій адвоката вимагає її збалансування – встановлення чіткої та достатньої кількості майнових і немайнових заходів дисциплінарного впливу. Переважання однієї або іншої групи стягнень призводить до суттєвого зниження ефективності притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Положенням про адвокатуру УРСР від 31 жовтня 1980 року № 1050-X передбачалися такі дисциплінарні стягнення адвоката: 1) зауваження; 2) догана; 3) суворі догана; 4) виключення адвоката з колегії [20]. Отже, поступово відбувалося звернення до заходів дисциплінарного впливу морально-психологічного характеру, які істотним чином не могли вплинути на поведінку адвоката. Єдиним дієвим стягненням було виключення з адвокатської колегії, що означало позбавлення права на заняття професійною діяльністю.

Новий етап розвитку вітчизняної адвокатури пов'язаний із прийняттям Закону України «Про адвокатуру» 1992 року, де в ст. 16 встановлювалися такі дисциплінарні стягнення адвоката: 1) попередження; 2) зупинення дії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю на строк до одного року; 3) анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю [21]. Застосування такої системи заходів дисциплінарного впливу за вчинення адвокатом дисциплінарного проступку є досить радикальним, оскільки і зупинення, й анулювання дії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю означало позбавлення на певний строк права здійснювати професійну діяльність, натомість єдиною альтернативою залишалася лише попередження.

У Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [9] законодавець у цілому зберіг систему дисциплінарних стягнень адвоката, яка була встановлена Законом України «Про адвокатуру» 1992 року [21], залишив усі ті проблеми дисциплінарної відповідальності досліджуваних суб'єктів, які існували протягом усього періоду незалежності України.

В.В. Заборовський вважає, що обмежене коло стягнень може призвести до випадку, коли до адвоката буде застосоване несправедливе покарання, яке не буде відповідати ступеню важкості вчиненого ним діяння, оскільки різниця між попередженням і зупиненням права на адвокатську діяльність (а тим більше – з позбавленням права на адвокатську діяльність) є значною, визначити конкретний законний та справедливий вид відповідальності за той чи інший дисциплінарний проступок, ураховуючи незначний перелік видів можливих санкцій, буде занадто важко [22, с. 232]. На переконання І.І. Задой, вітчизняне законодавство ніби і закріпило види дисциплінарних стягнень, але насправді адвокати не дуже потерпають від накладення цих стягнень. Саме тому необхідним є доопрацювання системи дисциплінарних стягнень шляхом доповнення її новими, більш дієвими та ефективними видами стягнень [7, с. 11]. Венеціан-

ська комісія у своєму спільному висновку щодо проекту Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вказала, що різниця між попередженням та зупиненням права на здійснення адвокатської діяльності дуже велика, в багатьох випадках не дає змогу розумно врахувати тяжкість проступку, тому було б розумно включити до списку санкцій щодо адвоката і штрафи [23]. З такими міркуваннями цілком можна погодитися, адже наявних дисциплінарних стягнень явно недостатньо для прийняття рішення за наслідками вчинення адвокатом дисциплінарного проступку такими чином, щоб врахувати всі обставини вчиненого діяння, особу порушника та інше.

В юридичній літературі висловлюються різні пропозиції щодо системи дисциплінарних стягнень адвоката. Наприклад, Т.Б. Вільчик пропонує такі: 1) попередження; 2) догана; 3) грошове стягнення у розмірі та порядку, визначених Радою адвокатів України, що сплачується на рахунок кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону за місцем перебування такого адвоката в Єдиному реєстрі адвокатів України протягом 10 робочих днів із дати прийняття рішення про дане дисциплінарне стягнення; 4) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України із занесенням про це відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України [6, с. 42; 4, с. 118]. Визначення догани як самостійного дисциплінарного стягнення створює умови для диференційованого підходу органів, які уповноважені притягати адвоката до дисциплінарної відповідності, до вирішення питання про застосування того або іншого стягнення. Тим не менш, незрозуміло, яка різниця між попередженням та доганою, адже названі стягнення фактично мають тотожний характер, оскільки спрямовані на свідомість адвоката-порушника, осуд вчинених ним діянь, створення ситуації нетерпимості до порушення законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, Правил адвокатської етики тощо.

В.В. Заборовський, вирішуючи питання щодо співвідношення таких дисциплінарних стягнень, як попередження та догана, вважає, що остання має застосовуватися в разі вчинення адвокатом незначного правопорушення (дрібнодисциплінарного проступку), яке було вчинене ним повторно протягом року (за вчинення першого до нього вже була застосована така санкція, як попередження) [8, с. 103]. Така позиція видається сумнівною, адже якщо особа протягом року вчиняє декілька дисциплінарних проступків, навіть дрібних, це свідчить про неефективність застосованого до неї раніше покарання, тобто попередження. За таких обставин відсутня практична доцільність у випадку чергового вирішення питання про її притягнення до дисциплінарної відповідальності обирати стягнення, яке спрямоване виключно на свідомість адвоката-порушника.

Необхідність застосування штрафу як дисциплінарного стягнення адвоката обговорюється в науковій та публіцистичній літературі протягом тривалого часу. І.І. Задоя вважає, що з метою удосконалення правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвоката необхідно запровадити такий вид стягнення, як грошовий штраф на суму від 1 000 грн. до 10 000 грн. [7, с. 12]. Визначення на законодавчому рівні розміру штрафних санкцій у чіткій сумі не відповідає усталеним вітчизняними традиціям правотворчості, оскільки під час встановлення відповідного стягнення, як правило, беруть за основу неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Крім того, навряд чи застосування штрафу в такому розмірі є достатнім та ефективним заходом дисциплінарного стягнення.

В юридичній літературі висловлюється позиція, що штраф, як вид дисциплінарного стягнення адвоката, може мати місце у випадку порушення вимог ч. 2 ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [9], коли адвокат, не укладаючи договір про надання правової допомоги в письмовій формі, здійснив надання усних і письмових консультацій або ж роз'яснень із правових питань без подальшого запису про це в журналі та без вручення клієнту документа, що підтверджував би оплату гонорару (винагороди) [8, с. 103]. Обмеження застосування такого виду дисциплінарного стягнення адвоката, як штраф, певним переліком дисциплінарних проступків є недоцільним, адже неможливо в законі передбачити всі види діянь відповідного суб'єкта. Таке стягнення має застосовуватися в загальному порядку в тих випадках, коли інші види дисциплінарного впливу є недоцільними або ж показали свою неефективність у минулому.

Заслуговує на увагу позиція Т.Б. Вільчик, згідно з якою грошове стягнення (штраф) може бути застосоване як окреме дисциплінарне стягнення, так і разом із позбавленням адвоката його статусу [6, с. 42]. Застосування декількох видів дисциплінарних стягнень (основне та додаткове) є достатньо ефективним, оскільки в комплексі вони впливають і на свідомість адвоката-порушника, і на майнове становище, і на його авторитет серед колег та клієнтів. Отже, доцільно застосовувати штраф не тільки як самостійне стягнення за вчинення дисциплінарного проступку, але й як додаткове.

Серед представників юридичної науки висловлюються думки, що, крім дисциплінарних стягнень, необхідно використовувати й інші види заходів дисциплінарного впливу. М.С. Косенко вважає, що необхідно запровадити обговорення поведінки адвоката на конференції адвокатів регіону, а у виняткових випадках – на з'їзді адвокатів України, де можна заслуховувати адвокатів, які вчинили дисциплінарні проступки. Поряд із цим для досягнення цілей виховного характеру відносно окремих осіб достатнім засобом дисциплінарного впливу може бути звичайна бесіда [24, с. 69]. Таке твердження виглядає досить спірним, адже незрозуміло, який сенс полягає в такому обговоренні, які його юридичні наслідки, як має воно проходити, чи будуть ухвалюватися за його результатами рішення тощо. Крім того, беручи до уваги кількість вчинених адвокатами дисциплінарних проступків, а також періодичність скликання відповідних органів адвокатського самоврядування, складність та вартість їх проведення, сумнівим є як економічна, так і виховна доцільність застосування таких заходів дисциплінарного впливу.

Т.Б. Вільчик пропонує застосовувати такі додаткові заходи дисциплінарного впливу адвоката: 1) заборона роботи в керівних органах адвокатського самоврядування терміном від 1-го до 3-х років; 2) заборона навчання адвокатів-стажерів тощо [6, с. 42]. Ми поділяємо міркування щодо обмеження керівництва стажерами, визначеного ст. 10 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [9], адвокатом, який вчинив дисциплінарний проступок. З приводу заборони працювати на керівних посадах в органах адвокатського самоврядування встановлення таких обмежень є недопустимим, адже оцінка діянь того або іншого адвоката буде надаватися під час голосування за його кандидатуру іншими адвокатами.

На законодавчому рівні пропонується встановити обставини, які пом'якшують та обтяжують дисциплінарну відповідальність адвоката. До перших відносять: 1) заслуги; 2) заохочення; 3) визнання адвокатом своєї провини. Як обставини, що обтяжують відповідальність, розглядають таке: вчинення адвокатом раніше дисциплінарного правопорушення, при цьому слід

ураховувати наявність незнятої дисциплінарної відповідальності [5, с. 24] та включити до відповідних норм законодавства України правило, відповідно до якого під час вирішення питання про дисциплінарну відповідальність адвоката враховуються тяжкість проступку, обставини його вчинення, стаж адвокатської діяльності, заслуги та винагороди адвоката під час здійснення такої діяльності, а також наявність чи відсутність притягнення адвоката до відповідальності, визнання адвокатом своєї провини [6, с. 42]. Закріплення в законодавстві України таких обставин позитивно вплине на забезпечення прав та гарантій адвокатів у випадку притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, оскільки дозволить мотивувати обрання того або іншого виду дисциплінарного стягнення з урахуванням усіх обставин вчиненого дисциплінарного проступку та особи правопорушника.

Реформування правового регулювання інституту дисциплінарної відповідальності адвоката в частині визначення видів дисциплінарних стягнень має враховувати міжнародні стандарти в цій сфері. В Основних принципах, які стосуються ролі юристів, затверджених VIII Конгресом ООН із попередження злочинності та поведження з правопорушниками від 1990 року, передбачено обов'язок держави забезпечити неприпустимість несправедливого і довільного застосування дисциплінарних санкцій або інших заходів відповідальності до адвокатів за дії, вчинені під час виконання їх професійних обов'язків [25]. Отже, одним з аспектів справедливого застосування дисциплінарних стягнень має бути їх достатня кількість, яка дозволяє під час притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності врахувати всі обставини вчиненого ним діяння та обрати найбільш ефективне стягнення.

Загальне поняття дисциплінарних санкцій визначено в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Про свободу професії адвоката» № 21 від 25 жовтня 2000 року (ч. 4 принципу VI (Дисциплінарні процедури)), де зазначено, що: 1) в тому випадку, якщо адвокати не дотримуються правил і стандартів, викладених у розроблених асоціаціями адвокатів Кодексах поведінки, або порушують законодавство, до таких адвокатів слід застосовувати необхідні заходи, в тому числі дисциплінарний розгляд; 2) санкції, що застосовуються до адвоката, повинні відповідати тяжкості вчиненого ним проступку [26]. Забезпечити відповідність застосованого до адвоката дисциплінарного стягнення тяжкості вчиненого ним дисциплінарного проступку можна тільки тоді, коли є можливість обрати з декількох видів стягнень те, яке є найбільш достатнім, необхідним й ефективним у конкретному випадку.

Висновки. Беручи до уваги норми законодавства України, міжнародні стандарти, а також здобутки юридичної науки, вважаємо, що необхідно встановити такі види дисциплінарних стягнень адвоката: 1) попередження; 2) догана (як основне покарання) та штраф у розмірі від 100 до 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (як додаткове покарання); 3) штраф у розмірі від 500 до 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян; 4) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від 1 місяця до 1 року; 5) позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю (виключення з Єдиного реєстру адвокатів України для іноземних громадян). Завдяки розширенню видів дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до адвоката за вчинення дисциплінарного проступку, вдасться реалізувати принцип пропорційності під час обрання того або іншого виду стягнення з урахуванням всіх обставин вчиненого діяння та особи адвоката-правопорушника.

Література:

1. Правила адвокатської етики: затверджені установчим З'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pravila-advokatskoj-etiiki.pdf>.
2. Мисак О. Теоретичні проблеми визначення змісту юридичної відповідальності / О. Мисак // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 7. – С. 129–132.
3. Бусурина Е.О. Дисциплінарная ответственность адвоката в правозащитной деятельности : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11: Судебная деятельность; прокурорская деятельность; правозащитная и правоохранительная деятельность / Е.О. Бусурина. – М. – 2013. – 30 с.
4. Вільчик Т.Б. Дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність адвокатів / Т.Б. Вільчик // Інформація і право. – 2015. – № 3. – С. 115–122.
5. Женина М.А. Теоретические и практические проблемы дисциплинарной ответственности адвоката : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11: Судебная деятельность; прокурорская деятельность; правозащитная и правоохранительная деятельность / М.А. Женина. – М. – 2009. – 29 с.
6. Вільчик Т.Б. Дисциплінарна відповідальність адвокатів в країнах ЄС та в Україні / Т.Б. Вільчик // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 38–44.
7. Задова І.І. Види дисциплінарних стягнень адвокатів: проблеми законодавчого регулювання / І.І. Задова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2014. – Вип. 9-2(2). – С. 10–13.
8. Заборовський В.В. Дисциплінарна відповідальність адвоката: поняття та види / В.В. Заборовський // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 4 – С. 92–95. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pap.in.ua/4_2014/4_2014.pdf.
9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 року №5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.
10. Біліченко О.С. Дисциплінарна політика та інструменти її реалізації у трудовому колективі / О.С. Біліченко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – Вип. 3(1). – С. 61–72.
11. Теліпко В.Е., Дутова О.Г. Трудове право України/ За заг. ред. В.Е. Теліпко. – К. : Центр учбової літератури. – 2009. – 456 с.
12. Мішук М.О. Проблеми накладення дисциплінарних стягнень / М.О. Мішук // Адвокат. – 2013. – № 4. – С. 26–28.
13. Фіолевський Д.П. Адвокатура / Д.П. Фіолевський. – К. : Правова Єдність. – 2014. – 624 с.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4652-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, 11-12, 13. – Ст. 8.
15. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
16. Меланчук А.В. Дисциплінарна відповідальність адвокатів у дореволюційній Росії за Судовими статутами 1864 р. і в сучасній Україні / А.В. Меланчук // Адвокатура України: історія та сучасність: Всеукр. круглий стіл (м. Київ, 25 січня 2013 року). – К., Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2013. – С. 54–57.
17. Российское законодательство X-XX веков. Т. 8. Судебная реформа / Под ред. О.И. Чистякова. – М. : Юрид. лит. – 1991. – 496 с.
18. Судебные уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений, на коих они основаны, изданные Государственной канцелярией. – Ч. 3. – СПб. – 1867. – 567 с.
19. Святоцький О.Д., Михеєнко М.М. Адвокатура України / О.Д. Святоцький, М.М. Михеєнко. – Київ : Ін Юре. – 1997. – 224 с.
20. Про затвердження положення про адвокатуру УРСР: Закон УРСР від 31 жовтня 1980 року №1050-Х. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T801050.html
21. Про адвокатуру : Закон України від 19 грудня 1992 року № 2887-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.
22. Заборовський В.В. Поняття та види дисциплінарної відповідальності адвоката за законодавством України та Російської Федерації / В.В. Заборовський // Верховенство права та правова держава : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 16-17 травня 2014 року. – Ужгород : Ужгородський національний університет. – 2014. – С. 231–232.

23. Спільний висновок Венеціанської комісії від 18 жовтня 2011 року щодо проекту Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.istu.edu.ua/index.php?p=34&id=4350&pag=74>.
24. Косенко М.С. Участие квалификационно-дисциплинарной комиссии адвокатуры в обеспечении адвокатской дисциплины в Украине / М.С. Косенко // Закон и жизнь. – 2013. – № 9(261). – С. 66–70.
25. Основные принципы, касающиеся роли юристов / Приняты восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (Гавана, 27 августа – 7 сентября 1990 год) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_313.
26. Рекомендации Res 2000(21) Комитета Министров Государствам членам «О свободе осуществления профессии адвоката» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eshra375.wordpress.com/2011/09/28/рекомендация-№-rec200021-комитета-министров>.

Божков В. В. Виды дисциплинарных взысканий адвокатов

Аннотация. В статье исследован вопрос правового регулирования дисциплинарных взысканий, которые применяются к адвокатам за совершение дисциплинарного проступка. На основании анализа правовых норм и доктринальных источников автор делает заключение, что на

сегодня применение настоящих дисциплинарных санкций к соответствующим субъектам является неэффективным и недостаточным. Предлагается внести изменения в действующее законодательство Украины относительно расширения перечня дисциплинарных взысканий адвокатов.

Ключевые слова: адвокат, дисциплинарная ответственность адвоката, дисциплинарный проступок, дисциплинарные взыскания, виды дисциплинарных взысканий.

Bozhkov V. Types of disciplinary penalties of the attorneys

Summary. In the article it is studied the legal regulation of disciplinary penalties applied to the lawyers for a disciplinary offense. Based on the analysis of legal norms and doctrinal sources, the author concluded that the application of discipline actions to the relevant stakeholders is ineffective and insufficient at the present. It is proposed to amend the current legislation of Ukraine with the extension of the list of disciplinary penalties to the attorneys.

Key words: attorney, disciplinary liability of attorney, disciplinary offense, disciplinary penalties, types of disciplinary penalties.